

NEVENA ŠKRBIĆ

IZVJEŠĆE S ISTRAŽIVANJA U SELIMA POD SENJSKIM BILOM I U ZALEĐU SV. JURJA

Nevena Škrbić
Odsjek za etnologiju
Filozofski fakultet
HR 10000 Zagreb

UDK: 39(497.5 Senj)
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2001-09-15

U prilogu autorica opisuje izvršena etnološka istraživanja starih pučkih običaja, u prvom redu vjerovanja Bunjevaca, stanovnika koji žive od davnine u selima na obroncima Velike Kapele i Sjevernog Velebita. Istraživanja se izvode u etapama u organizaciji Senjskoga muzejskog društva uz suradnju s Odsjekom za etnologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu i podršku Matice Hrvatske Zagreb. U izvješću su obuhvaćena istraživanja izvršena 2000., a dijelom i 2001., i sastavni su dio projekta *Naseljenje i život Bunjevaca Podgorja i Like*. Istraživanja na terenu veoma su otežana jer je veći dio pučanstva odselio iz sela u gradove. Ali ipak istraživanja su značajna jer prikupljaju građu koja će uskoro nestati, a nije nigdje zabilježena, sakupljena. Izvješće je značajan doprinos kompletiranju etnološke kulture – usmene predaje kao sastavnog dijela narodne baštine.

Terenskim istraživanjem obavljenim od 18. do 21. kolovoza 2000. obuhvaćena su sljedeća područja u zaleđu Senja i Svetog Jurja: Senjska Draga, koju stanovnici ovog kraja nazivaju i Jaruga, zatim Vratničko polje, područje Crnoga Kala, Hrmotina i Oltara te Biljevine. Obiđeni su sljedeći lokaliteti: Donji Lopci u Senjskoj Dragi, Melnice i Vratnik na Vratničkom polju, zaselak Đomine u sklopu Crnoga Kala, zaselak Samaržijina Draga u području Hrmotina, zaselak Markovići, poznat i pod nazivom Ključići, nadimkom obitelji nastanjene u tom lokalitetu, smještenom u području Oltara, te Turinski Krč u kraju zvanom Biljevine. Bavila sam se temama iz duhovne kulture: elementima običaja vezanih uz porod, prvo šišanje te pogrebne običaje, zatim uz vjerovanja u nadnaravna bića i uz uroke.

Budući da se istraživanje u ovom navratu vršilo na relativno širokom području, sintezi podataka svakako treba prethoditi obilazak preostalih lokaliteta smještenih u nabrojenim područjima te dopunsko i kontrolno istraživanje u već običenim lokalitetima. Stoga predlažem da pri sljedećem boravku na terenu istraživanje ne širimo na nova područja, već da se koncentriramo na nadopunjavanje građe za dosad dotaknuta područja.

Također treba dopuniti podatke i za sela podno Kapele i pod Senjskim bilom u kojima je istraživanje vršeno 1999. To nije potrebno samo zbog dobivanja potpunije slike o tradicijskom životu u ovim područjima, nego i zbog utvrđivanja mogućih razlika između podataka skupljenih u Krivom Putu te onih iz sela Senjske Drage i Crnoga Kala. Naime, Kata Katalinić iz Đomina i Đurđa Klišanić iz Donjih Lopaca naglasile su da stanovnici tog kraja nisu Bunjevci, kao Krivopučani, nego se ubrajaju u Primorce. Na pitanje o razlikama između tih dviju skupina navode da je područje u kojem žive *naprednije od područja Krivog Puta*. Đurđa Klišanić kaže: *Oni su sad nedavno dobili svitlo. Gorika vode nema žive, ceste nije bilo, ljudi su nosili na sebi mliko prodavati, na konjima i magarcima. Draga ima cestu, vodu, šumu, bila su tu dva rasadnika, ljudi su tamo bili zaposleni. Kamena je bilo, to su prodavali... Tu je bilo naprednije*. Osim toga, tvrde da su ljudi iz njihova kraja otvoreniji, zbog dobre cestovne povezanosti vičniji su kontaktima s posjetiteljima od stanovnika Krivog Puta. No, kažu i da se nerijetko zbijaju šale na račun "onih drugih", ali stanovnici tih dvaju područja ipak su vrlo često međusobno sklapali brakove te da drugih razlika u načinu života nema. No, mislim da se pozornost treba usmjeriti na potencijalne razlike između ovih dviju skupina, odnosno posebnosti svake od njih u odnosu na drugu, kojima bi uzrok bio njihovo različito podrijetlo i tradicijsko nasljeđe.

Premda građu nužno treba nadopuniti, ovim se istraživanjem došlo do niza zanimljivih podataka. Osobito su dragocjena kazivanja dviju žena iz Đomina u Crnom Kalu koje *znadu križat* te su opisale čitav postupak liječenja i otkrile mi formule za skidanje uroka, liječenje zmijskog ugriza, *podraslica* itd.

Viške, uroci i žene koje znadu izgovarat

U svim lokalitetima u kojima se vršilo istraživanje, zabilježeni su podatci o *viškama* (vješticama). Premda kazivači vjerovanja u *viške* uglavnom pripisuju svojim starijima te kažu da se do pedesetih godina 20. stoljeća *puno virovalo* u takva bića, kako naglašava Ivan Ažić iz Turinskog Krča, a otada sve manje, neki elementi tog vjerovanja održali su se i do danas. Tako je u Crnom Kalu prije svega nekoliko godina jedna žena optužila svoju suseljanku da je čaranjem oduzela mlijeko njezinim kravama.

Sl. 1. Obitelj Marka Lopca Markića (teše drvo) i žene mu Ane, te zeta Luke Rončevića i kćeri Milke, sjedi gdica Nesa Krajač – Senjska Draga, oko 1925. – 1930.

Sl. 2. Senjski izletnici uz seosku kuću u zaseoku Šušanj (Krivi Put), 11. 5. 1914.

Prema kazivanjima, u svakom od navedenih sela živjela je barem po jedna *viška*. Osoba ne postaje *viškom* svojom voljom, već posjeduje vještije moći jer se *rodi pod takvom zvijezdom*, kako navodi obitelj Marković iz zaselka Markovići. U pravilu je riječ o ženskim osobama, uglavnom udatim, koje se danju načinom života ne razlikuju od svojih susjeda, ali se noću bave *vražjim poslima*, sastaju se s drugim *viškama*, s njima igraju kolo itd. Česte su priče o nasamarenom suprugu, koji konačno uviđa da je njegova žena *viška* i poradi toga nastrada. Tako Kata Katalinić iz Đomina priča kako se muž jedne noći probudio i otkrio da njegova supruga nije kod kuće. Sljedeće noći pravio se da spava i čuo je kako je susjeda došla po njegovu ženu. Njih dvije su se dogovorile da idu gnjaviti jednog suseljanina, namazale su se posebnom vještijom mašču¹ i izgovorile: "Ni o drvo, ni o kamen" i nestale. Ta im je formula omogućivala da nesmetano lete, da bez poteškoća izbjegnu sve zapreke na putu. Suprug je odlučio pokušati isto, namazao se mašču, ali umjesto "Ni o drvo, ni o kamen", izgovorio je: "I o drvo, i o kamen". Njegov se let nikako ne bi mogao opisati kao ugodan, budući da je udarao o svaku zapreku na putu. Ujutro ga je žena ispitivala od čega boluje, a on joj nije smio otkriti da se poslužio njezinom mašču. Slična je priča zabilježena u Markovićima, ali je njezin protagonist bila mlada i neiskusna *viška*, koja je željela otići igrati kolo s drugim *viškama*.

Izgledom se *viške* znatno ne razlikuju od svojih suseljanke. Većina navodi da im je svojstveno zlo oko, neobičan, oštar pogled. Također, kako je zabilježeno u Melnicama, Dominama i Markovićima, vjerovalo se da one nemaju dlaka pod pazuhom. Može ih se prepoznati i po tome što ne podnose luk, ne mogu ga jesti. Neuobičajeno je i njihovo ponašanje u crkvi na polnoćki, i to najjednostavnije može vidjeti svećenik. Naime, prema riječima kazivača, *viške* spuštaju pogled kad svećenik podiže Sveto Tijelo.

U Markovićima i Turinskom Krču naglašavaju da je već sam susret s *viškom* mogao uzrokovati neuspjeh posla i nezgodu. Posebice je to bilo vjerojatno kad se posao obavljao uz pomoć životinja, koje su jako osjetljive na utjecaj *viške*. Ivan Ažić kaže da se volovi nakon susreta s *viškom* nisu htjeli maknuti s mjesta. Prepričava dvije takve nezgode, koje su zadesile dvojicu *kirijaša* iz Donjih Lopaca i iz Turinskog Krča. Obojica su se ujutro uputila zaprežnim kolima u šumu po drva. Jednom od njih *presikla je* put pletući čarape starica za koju se sumnjalo da je *viška*, a u drugom je slučaju takva sumnjiva osoba prokomentirala kako je *kirijaš* dobro nahranio volove. Nakon toga, kad su *kirijaši* u šumi nakrcali drva u kola, volovi su otkazali poslušnost i nisu se htjeli pomaknuti sve do večeri.

¹ Nijedan kazivač nije mogao precizirati o kakvoj je masti riječ.

No, vjerovalo se da *viške* mogu i znatnije naškoditi blagu, a i ljudima, izravnim kontaktom s njima. *Viške* su se, prema riječima kazivača, noću uvlačile u kuće i štale svojih suseljana te su gnjavile i grizle ukućane i stoku. Svježe *plavice* (modrice) po tijelu osobe ili životinja objašnjavale su se posjetom *viške*. Slično se tumačilo i oticanje prsa kod djece. Govorilo se da ih *viške* noću sisaju. Zora Katalinić iz Melnica spomenula je da se to svojstvo češće pripisivalo bićima koja su nazivali *morama*. *More* su, prema riječima kazivačice, češće napadale djecu, a *viške* odrasle i blago.

Pri takvim noćnim posjetima one su poprimala obličje sitnih životinja, kako bi se nesmetano uvukle u kuću kroz ključanicu. Naime, govorilo se da se *viške* mogu preobraziti u muhu, zmiju, kokoš, mačku, lisicu i sl. U tom ih obliku ukućani mogu uhvatiti i povrijediti ih. Kata Katalinić iz Đomina sjeća se priče o tome kako je *viška* dolazila svake noći *trti* jednu svoju suseljanku. Suprug te žene jedne je noći čekao *višku*, koja je došla u liku kokoši. Čovjek ju je porezao nožem, na što se ona pretvorila u zmiju. On joj je tada odsjekao komad repa, a ona se pretvorila u mačku. Tako ju je ukućanin neprestano ranjavao, a ona je mijenjala obličje, sve dok nije uspjela pobjeći iz kuće. Sutradan je u selu umrla jedna žena, prekrivena neobičnim ranama.

Stanovnici ovog područja nastojali su se zaštititi od tih bića. Bili su uvjereni da se u tu svrhu najbolje namazati bijelim lukom, ili nanizati glavice bijelog luka oko vrata. Kata Katalinić navodi da je najučinkovitiji luk s božićnog stola. Taj se luk do šezdesetih godina nerijetko čuvao upravo za zaštitu od *viški*. Prema riječima Ivana Katalinića iz Đomina, drugo sredstvo apotropajskih svojstava je nož, koji su mazali lukom i zabadali u vrata kuće. Tako *viške* nisu mogle pristupiti ukućanima. Stanovnici tih sela pokušavali su se zaštititi i crnim dimom. Manda i Ivan Katalinić kažu da su ga ljudi zadijevali u njedra ili ga stavljali na prag kuće kako bi se *viška* nabola i pobjegla. Također, vjerovalo se da *viška* više ne će dolaziti u određenu kuću ako je ukućani pospu solju, kako navodi Milka Marković iz Markovića. *Viška* zna kad je netko spominje te je stoga veća vjerojatnost da će te noći doći moriti upravo tu obitelj. Kako bi to spriječili, u Markovićima su nakon pripovijedanja o *viškama* izgovarali formulu:

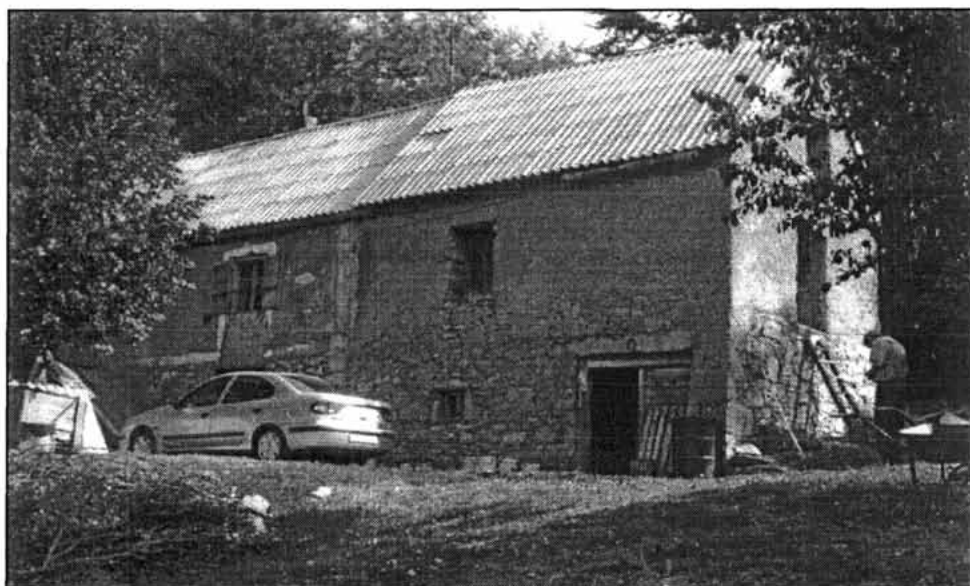
*Večerala za Crvenim morom,
uzicom se poštapala,*

*štapom se opasala
i došla onda mene morit.*

Vjerovali su da bi prije dolaska u tu kuću *viška* trebala prvo obaviti sve nabrojeno, što je čak i njoj bilo nemoguće pa su na taj način spriječili njezin dolazak.

Sl. 3. Planinski zaselak Tuževac, Senjsko bilo, napuštene kuće i zemlje, stanje 2000.

Sl. 4. Planinski zaselak Žukalj, gospodarstvo obitelji Mate Nekića, stanje 2000.

No, prema poimanju stanovnika ovog kraja, *viške* su mogle nauditi susedanima i blagu i bez dolaženja u neposredan fizički doticaj s njima. Tako su, primjerice, kravama mogle oduzeti mlijeko, kako kažu u Turinskom Krču i Đominama. U Đominama prepričavaju slučaj kad je jedna žena došla k susjedi zamoliti je da joj posudi paprike. Kad je stigla kući, krava više nije davala mlijeka. Vjerujući da ju je njezina susjeda učarala i odnijela mlijeko, otišla je ponovno k njoj, srušila staricu na pod, odrezala pramen kose, dlačice ispod pazuha² i nokte, bacila ih u oganj i plamičak odnijela pod kravu, koja je nakon toga počela davati mlijeko. Smatralo se da je to jedan od načina da se blago oslobodi vračarije.

Viške najviše mogu naškoditi ljudima bacanjem, *načinjanjem* uroka. Na taj način određenu osobu mogu i ubiti. Premda većina kazivača spominje ovu sposobnost *viški*, uglavnom nisu čuli za način na koji one ureknu određenu osobu. Jedino u Markovićima spominju kako su od starijih čuli da bi *viška bacila čini* tako da na određeno mjesto zakopa smotuljak kokošjeg perja ili cijelu kokoš. Također, pričaju kako je jedna osoba mogla *napraviti* uroke pomoću vode u kojoj se prao pokojnik i zemlje s njegova groba.

No, nisu samo *viške* bile odgovorne za bacanje uroka. Prema podatku za Donje Lopce vjerovalo se da uročljivo oko ima svaka osoba koja se na nemrsne dane mrsila, odnosno jela petkom meso. U Đominama navode da su tu sposobnost imali ljudi koji su ujutro natašte jeli meso. Bilo je dovoljno da takva osoba pogleda čovjeka ili životinju, *âkne*, začudi se i izreče pohvalu, primjerice: *Al' je lip!*. Neke osobe hotimice su bacale uroke na druge, dok pojedinci nisu bili ni svjesni svoje moći.

Stanovnici ovog područja nastojali su se na određene načine zaštititi od uroka. Smatralo se da je naučinkovitije skrenuti uročljivi pogled nekim neobičnim detaljem ili predmetom, kako bi se osoba sa zlim okom začudila njemu, a ne čovjeku, odnosno blagu. Stoga su ponekad oko ruke ili na nekom drugom vidljivom mjestu vezivali komadić tkanine živih boja. Isto tako, komadić šarene tkanine znali su staviti i na stoku. Kata Katalinić iz Đomina naglašava da je ta tkanina gotovo u pravilu bila crvene boje. Prema riječima ove kazivačice, za zaštitu od uroka upotrebljavao se *i kvatreni konac*. Kazivačica navodi: *Kvatre su četiri u godini, jedne miholjske, jedne o Uskrsu, jedne o Božiću, jedne o Duhovu. Trebalo je na taj dan sprest konac. Moja svekrva je govorila: "Ovo ti je da ti dite ne ureču, konac prišij, puće se njim*

---

² Kazivačica Marija Katalinić iz Đomina kaže kako su pojedinci tvrdili da *viške* nemaju dlake pod pazuhom, a druge da se pomoću tih dlačica mogu razvrći njihove čarolije.

prišije". Ti se konac ne smi puno kaživat, to potajno prišiješ da ti ništa ne škodi, jer bilo je ljudi koji imaju vražji ak, vražje oči ili glas. Kaže da od pedesetih godina nitko više ne prede *kvatreni konac*, ali pojedine starije žene još čuvaju pokoji komad i služe se njime u situacijama koje smatraju rizičnima. Sredstva kojima su se pripisivala apotropajska svojstva, stavljala su se osobito često novorođenčadi, za koju se smatralo da su najpodložnija zlom oku. Da bi se izbjegli loši utjecaji, prema riječima Đurđe Klišanić iz Donjih Lopaca, do Drugoga svjetskog rata žene su katkad prekrivale kolijevku tkaninom kako bi dijete zaklonile od pogleda.

Urečena osoba vrlo je razdražljiva, muče ju glavobolje i sl. Đurđa Klišanić iz Donjih Lopaca opisuje kako je urečeni *čovjek bolestan i boluje, a niko ne zna od čega boluje. Loše se osjeća, slab je, više nema snage.*

Urok se mogao skinuti, ali to su mogle obaviti samo osobe koje znaju odvojiti, koje znadu *izgovarat, koje križaju, gatalice*. U Markovićima navode da su pojedinci koji su sumnjali da je na njih bačen urok odlazili hodži u Bihać. Milka Marković prisjeća se: *Jedna familija je imala curicu i ta je mala slabo spala i nije napredovala. Sumnjali su da je njoj nešto učinjeno. Roditelji da bi je spasili, otišli su kod hodže u Bihać. On ih je napatija di tribaju kopat, di će šta nać. Tražili su neku kokoš s perjem i šta ja znam još. I reka im je da će bit maloj bolje ako je uspiju nahranit solju, ovu šta je učarala, ako je dobro usole. I oni su to uspjeli. Hvalili su se da je mala bolje. To se dogodilo u Krasnu.*

Međutim, mnogo se češće pomoć tražila od žena iz vlastitog kraja, za koje se smatralo da znaju skidati uroke. Mogućnost skidanja uroka pripisivala se u pravilu ženama. Nekoliko žena iz Krasna bilo je poznato u široj okolini po toj vještini. U Markovićima kažu da su se *gatalice* pri *odvajanju* uroka služile blagoslovljenom vodom, ugljenom i solju. Žar su bacale u čašu blagoslovljene vode i procjenjivale je li ta osoba doista urečena na osnovi toga je li ugljen potonuo. Ako se izdigao na površinu, nije bilo razloga za brigu, ali ako je pao na dno, smatralo se da je nešto stvarno *načinjeno*. Onda su žene koje znadu, pristupale križanju i molitvi. Ako su tijekom molitve jako otvarale usta, to je značilo da je urok vrlo snažan. Molile su u sebi jer su formule za skidanje uroka bile tajne. Žena bi izgubila sposobnost liječenja kad bi netko čuo riječi molitve. Formula se prenosila s koljena na koljeno po ženskoj liniji. Đurđa Klišanić iz Donjih Lopaca kaže da se predavala *kad se Badnjak i Božić rastaju, samo onda važi. Ono na pola noći od Badnjaka i sad ide Božić... Tad ja znadem, a ona više ne zna.* No, nije se formula prenosila samo unutar obitelji, premda je to bio najčešći slučaj. Katkad se kazivala i strancu, primjerice, *žena koja znade*, tako se ponekad oduživala za učinjenu uslugu. O tome svjedoči

kazivanje Kate Katalinić iz Đomina: *To je bilo po ovom drugom ratu. Išla je žena, prosila, starica, išla od Senja, svratila se tuteka i noćila kod nas. Nemamo ni mi što jest, to je bija stanić, to je bilo tu doli. Ali smo dali staroj ženi, moja svekrva i dvije zaove i ona je s nama noćila. Pokojna svekrva dala joj kave bele i kruva, što je imala. I sutra ću ja nju gore kroz šumu na cestu odvest. I vako ona meni priča: "Kad si mi tako prava i dobra, ja ću tebi kazivat molitvu." I priča ona to meni putem.*

Formule koje su se izgovarale pri skidanju uroka s djece, razlikuju se od onih za odrasle. Prema kazivanju Marije Katalinić iz Đomina, koja je u svom selu bila poznata po tome što *znade križat*, za skidanje uroka s djece izgovarala se ova molitva:

*Urok uriče, uročica rariče,
sve po svijetu, ko i pčela po cvijetu.
Voda huči, gora buči, ovo čedo muči.*

Molitva za *odčinjanje* odraslih bila je lascivnija:

*Ni na moru mosta,
ni na vuku zvona.
Ni na gavranu bilješci,
ni na Peri³ uroci.
Ko ga ureka,
ako je žensko, pukla joj dojka,
ako je muško, puklo mu jaje.*

*Urok sjedi na pragu,
uročica pod pragom.
Urok skoči,
uročicu sprči.
Urok ode u goru,
uročica u vodu,
odnesoše s Pere uroke.*

Uspješan ishod postupka bio je najvjerojatniji ako se urok skidao u utorak ili petak jer su to dani za vračarije, kaže Marija Katalinić.

Ženama koje odčinjaju, odlazilo se i u slučaju drugih nezgoda i bolesti. Tako su se suseljni njima obraćali za pomoć ako bi ukućanina ili stoku ugrizla zmija. U Đominama kažu da se ugriz trebao *isicat*, izbosti užarenom iglom i, po mogućnosti, podvezati. Đurđa Klišanić iz Donjih Lopaca opisuje kako bi osobi koju je zmija ugrizla za nogu, *Žena koja to zna ličit*, nogu ukopavala u zemlju i nije se smjelo vaditi sve do zalaska sunca. Prema podacima za Donje Lopce i Đomine, žena je čitavo to vrijeme *križala*, premiještala oko noge tri kamena, postavljena u obliku trokuta. Istodobno je izgovarala formulu za liječenje zmijskog ugriza. Kati i Mariji Katalinić iz Đomina dolazili su sumješteni koji su doživjeli takvu nezgode, i one su ispod glasa izgovarale ovu molitvu:

³ U molitvi se navodilo ime dotične urečene osobe.

Otac i Sin i Duh Sveti,
 Isus Kriste razapeti,
 skini to sa svojom rukom,
 koji vladaš sa svim pukom.
 Ujila Peronju⁴ zmija,
 u kamen udrila.
 Di se Isus rodija?
 U betlehemskejštalici.
 Di je Isus postija?
 Na Maslenskoj gori.
 Di je Isus spava?
 Na Maslenskoj gori.
 Šta je ima pod glavom?
 Snop bobove slame.
 Što je bilo pod slamom?
 Zmija koja se skamenila.

Di se Isus krstija?
 Na jordanskoj vodi.
 Što je Isus ruča?
 Koru kruva vruća.
 Što je Isus užina?
 Koru kruva lužena.
 Što je Isus večera?
 Koru kruva ječmena.
 Di je Isus spava?
 Na Maslenskoj gori
 Što je ima pod glavom?
 Snop bobove slame.
 Što je pod slamom?
 Zmija koja se skamenila
 i sa Peronje otrov odnila.

Varijanta koju je navela Kata Katalinić, ponešto se razlikuje od ove, tako da zadnji stihovi glase:

Što je Isusu pod glavom?
 Koš slame zobene.

Pod njim se ona zmija okamenila,
 koja je u moju stoku ujila.

Vjerovalo se da se određenim formulama mogu ublažiti pojedine bolesti. Tako su se određenim ženama obraćali za liječenje *podraslica*. Marija Katalinić, koja zna *odvajati podraslice* navodi sljedeće: "Onda kad čovjek boluje ispod rebara, onda to ima *podraslice*... di je širi posta nego duži. Omjeri se ruka. Ako u dva puta palcem i kažiprstom ne mere doć od lakta do dlana, to su *podraslice*. To su onda babe skidale. Uzmu nekakvu bradvicu, to je ka i sikirica, i crnu pređu. Onda ga izmjeri po širini i po dužini. Sad odma znade koliko je širi nego duži. Onda govore:

Bižite *podraslice*,
 eto bradvice.
 Podraslice nestale,
 Ive zdrav osta.

Zdrav bija,
 zdrav ija i pija,
 i lagan ka i vila.

⁴ Na ovom se mjestu umeće ime ozlijeđene osobe ili životinje.

Sl. 5. Kuća i gospodarska zgrada obitelji Josipa Krmpotića Anelice, seoska cisterna, Gornji Veljun (Krivi Put), stanje 2000.

To se tri puta ponavljalo utorkom, petkom, pa opet utorkom. Kad se to završavalo, ta se pređa motala i bacala u vatru. Reče se:

*Koliko ova pređa trajala u vatri,
toliko na njemu bolest trajala.*

Postojale su i formule za liječenje *poganice*, jake glavobolje. Nisam ih uspjela zabilježiti, budući da kazivačice koje su izgovarale, nisu znale postupak s tom bolešću. Naime, nisu sve gatalice znale formule za liječenje svih tegoba, već bi od starijih saznale samo pokoju. Stoga se točno znalo kojoj ženi treba otići za koju vrstu bolesti. O jednoj ženi iz Vrščine, koja je liječila *poganicu*, Kata Katalinić govori sljedeće: *Jedna odavde je vodila svoje dite koje ni imalo života toj ženi u Vrščinu. Ona dođe k njoj, ona iskriža i kaže materi ovako: "Donesi mi crn trn i odnesi u groblje, koji je najzadnji grob zabij i ostavi."* Ona je nešto izmolila. *Eno, sad čovik zdrav.*

Sl. 6. Kuća i gospodarske zgrade obitelji Jose Margete, zaselak Žukalj, Senjsko bilo.
Od desna: Višeslav Aralica, Nevena Škrbić, Joso Margeta i Ante Glavičić

Određene žene pomagale su osobama koje su *strunile želudac*, *stresle ga*, *maknile želudac s mesta*. U takvim su se slučajevima stanovnici ovih sela najčešće obraćali *gatalici* iz Kutareva. Na pupak bolesnika stavljala je upaljenu svjećicu i koru kruha, poklapala ih čašom i uz to molila.

Neke su formule bile rasprostranjenije u ovom kraju od ostalih. Takva je, primjerice, ona za skidanje *mračine*. Kata Katalinić iz Đomina navodi da je novorođenčetu mogla *naškoditi mračina*. Ako bi mu prišla osoba koja je upravo stigla izvana, a već je pala noć, dijete je moglo oboljeti, dobiti crni proljev. Reklo bi se da je ta osoba *donila mrak na dite*. Za zaštitu kolijevka se pokrivala tankim crnim rupcem. Ako je djetetu već naškodila *mračina*, liječilo ga se tako da se njegova pelena ostavljala vani preko noći, a ujutro se otesala iznad peći, uz izgovaranje formule: *Mraku mrak, drvenjaku zrak*. Nakon toga

se pelena oblačila djetetu. Taj se postupak ponavljao tri dana uzastopce i nakon toga bi dijete ozdravilo.

Neke načine skidanja tegoba stanovnici ovih mjesta naučili su od ljudi iz drugih krajeva. Kata Katalinić iz Đomina spominje slučaj dječaka koji je *dobija strah*, vjerujući da je ugledao prikazu. *Turci su vozili cestom kroz Vratnik, kroz Melnice i njegov otac im priča kako mu se dite pristrašilo i dobilo tu muku. Pita ih bi li se to moglo izličit... Veli: "Bolan, znaš kako ćeš napraviti? Ođite k mrtvacu kad ko umre, pa ima ljudi koji jabuku metnu oko mrtvaca, neko naranču, neko ovo, neko ono. Ukradi jabuku." Tako su učinili i dali malom jabuku. Kako mali pojede tu jabuku, više ga nikad ne zaboli. To su njemu Turci kađivali, da mrtvac to preuzme. Ne smi niko to vidit, to znat.*

Osobe kojima se pripisivala sposobnost liječenja uživale su popriličan ugled u zajednici. Nerijetko ih opisuju kao narodne liječnike. Marija Katalinić iz Đomina kaže da su neke od tih žena bile toliko cijenjene da su im ljudi u prolazu skidali šešire.

Od šezdesetih godina 20. stoljeća stanovnici ovog područja sve su se rjeđe obraćali za pomoć ženama koje *znadu odvojiti*, već posjećuju liječnike, koji su od tog vremena postajali sve dostupniji.

Sl. 7. Starinski kameni portal podruma seoske kuće u zaseoku Klarićevac (Krivi Put).
Snimio A. Glavičić, 2000.

BERICHT ÜBER DIE UNTERSUCHUNGEN IN DEN DÖRFERN VOR DEM SENJER
BERGRÜCKEN (SENJSKO BILO) UND IM HINTERLAND VON SVETI JURAJ

Z u s a m m e n f a s s u n g

In diesem Beitrag beschreibt die Autorin ethnologische Untersuchungen von alten Volkssitten, hauptsächlich von den Glauben der Bunjewatzer, der Einwohner von den Abhängen des Velika Kapela Gebirges und des südlichen Velebits. Die Untersuchungen werden in Etappen organisiert und mittels der Senjer Museumgesellschaft, bei Mitarbeit der Abteilung für Ethnologie der Philosophischen Universität in Zagreb und der Matica Hrvatska in Zagreb.

In diesem Bericht werden die Untersuchungen aus den Jahren 2000 und 2001 umfaßt. Sie sind ein Teil des Projektes "Ansiedlung und Leben der Bunjewatzer im Podgorje und der Lika". Diese Untersuchungen waren oft erschwert, weil der grösste Teil der Bevölkerung aus den Dörfern in die Städte weggesiedelt war, aber sie sind doch sehr wichtig, weil dieses Material für die Öffentlichkeit ganz unbekannt ist. Deswegen ist diese Arbeit ein bedeutungsvoller Beitrag zur Kompletierung der mündlichen Überlieferung als des Bestandteils des Volkserbes.

THE REPORT ON RESEARCH IN VILLAGES BELOW IN THE HINTERLAND OF
ST. JURAJ

S u m m a r y

In this article the author speaks about ethnologic researches made about old popular habits, primarily believings, of the Croatian inhabitants called Bunjevci, who remained to live on the hill-sides of Velika Kapela and North Velebit. These researches have been performed in sections in the organization of the Museum Society of Senj and in cooperation with the Faculty of Arts, Department for the ethnology at Zagreb, supported also by Matica Hrvatska Zagreb. The report covers researches made during 2000 and partly 2001 and are the constituent part of the project on the settlement and life of Bunjevci from Lika and the district at the foot of Mt Velebit. The researches have been exerted with efforts for the simple reason that a greater part of this people have moved away to towns. Notwithstanding, these researches are absolutely having their importance, because he collected materials were never before recorded and would probably definitely disappear so. The report is also an important contribution to completing the ethnologic culture – the oral tradition as a part of a popular heritage.